

Ecologische visie Waterland-Oost

Aanleiding

Het gaat niet goed met de weidevogels in Waterland-Oost. Daarom heeft de provincie Noord-Holland advies- en ingenieursbureau Witteveen+Bos gevraagd om een integrale ecologische visie op te stellen. Vernatting is het sleutelwoord in de visie. Want dat laat de weidevogels floreren en verbetert de waterkwaliteit. Het roept de veenafbraak en bodemdaling in het gebied een halt toe. Bovendien geeft het andere dieren zoals de noordse woelmuis en zelfs de otter nieuwe kansen in het gebied.

In de ecologische visie schetst Witteveen+Bos welke factoren (uit het verleden, heden en toekomst) er van invloed zijn op de bodemdaling en hoe het landgebruik is veranderd in Waterland-Oost. Daarnaast bespreken ze de gevolgen hiervan voor de flora en fauna. Om dit een halt toe te roepen kijken ze naar de mogelijkheden voor een robuust samenhangend natuurnetwerk in het gebied. Daarnaast laten ze per deelgebied zien voor welke dier- en plantensoorten er kansen liggen. En of de natuurwaarden een recreatieve functie kunnen verdragen. De rode draad hierin is het minimaal uit te voeren beheer en de benodigde beheermaatregelen.

Geschiedenis

Het veengebied in Waterland-Oost bestond vroeger uit een veelheid aan brak water met versnipperde stukken land. In de loop der jaren zijn veel meren en rivieren gedempt. Gronden zijn opgehoogd met havenslib en andere (soms verontreinigde) materialen. Na tal van watersnoden zorgde de Afsluitdijk voor veiligheid in het gebied. Na de Tweede Wereldoorlog intensiverde de landbouw. Hierdoor, en vanwege het peilbesluit in 1974, versnelde de ontwatering van de natte graslanden.

Zichtbare achteruitgang

De ontwatering van het veen en de klimaatverandering zorgt voor een versnelde bodemdaling en veenafbraak. De verwachting is dat het maaiveld gemiddeld tussen de 2 en 6 mm per jaar zal dalen. Een tweede oorzaak die de natuur in dit gebied uit haar balans haalt is de intensivering van de landbouw en de samenhangende bemesting. Dit alles zorgt ervoor dat de sloten vol met bagger zitten en de waterkwaliteit achteruit gaat. Vanwege het gebrek aan licht groeien er nauwelijks waterplanten meer. De voorheen bloemenrijke weiden veranderen in hoogproductieve graslanden. Het tekort aan bloemen, en dus insecten, heeft tot gevolg dat er veel minder weidevogels zijn als voorheen.

Instabiele situatie

De meest voorkomende weidevogels in het gebied zijn de grutto, tureluur, kievit en scholekster. Sinds 2006 zijn deze soorten in 10 jaar tijd gehalveerd. Om predatoren geen kans te geven zijn er voldoende schuilmogelijkheden en is een grotere dichtheid van deze soorten nodig. Echter, in sommige gebieden zijn alarmtellingen van de grutto gemeld. Bovendien lijken vogels zich veel te verplaatsen. Dit geeft aan dat de situatie zeer instabiel is. Slechts 30% van het broedgebied wordt als goed ontwikkeld beschouwd. Van de eenden heeft de slobeend het zwaarst. Vogelsoorten die het wel redelijk doen in het huidige landschap zijn de gele kwikstaart, veldleeuwerik en met name de graspieper.

Waterkwaliteit en waterpeil

De waterkwaliteit in het gebied is matig voor de aanwezige flora en fauna. Het water is zeer voedselrijk vanwege veenafbraak en bemesting. De veensliblaag maakt het water troebel en arm aan waterplanten. Het water is licht brak en heeft een hoog sulfaatgehalte. Van de 20 vissoorten in het gebied, komt brasem het meest voor. Dit is een bodemwoelende vis die een groot effect heeft op het doorzicht van het water. De palingstand is sterk achteruitgegaan door migratiebelemmering, watervervuiling en ziekte.

Een natuurlijk verhoogd peil

De veenafbraak kan worden voorkomen als het waterpeil wordt verhoogd en het landgebruik verandert. Het water moet dan wel geïsoleerd worden en vervuild water uitsluiten. Daarmee daalt het aantal voedingsstoffen en sulfaatgehalte in het water. Een natuurlijk verhoogd peil versterkt bovendien plantrijke oevers en beschermt tegen erosie. Daarnaast stimuleert het de groei van karakteristieke plantensoorten. Baggeren en het wegvangen van brasem zorgt voor helder water met een hoge biodiversiteit. De meeste weidevogels (zoals Kievit en grutto) houden van natte, grondig beheerde kruidenrijke graslanden. Deze gedijen het beste op veengronden met een slootpeil van 20-25 cm onder het maaiveld.

Niet alleen voor het herstel van de weidevogelpopulatie is het hoge waterpeil van belang. Ook is het belangrijk ter voorkoming van de effecten van klimaatverandering. Denk aan bodemdaling, verdroging en toenemende CO²-productie.

Gebiedspotenties

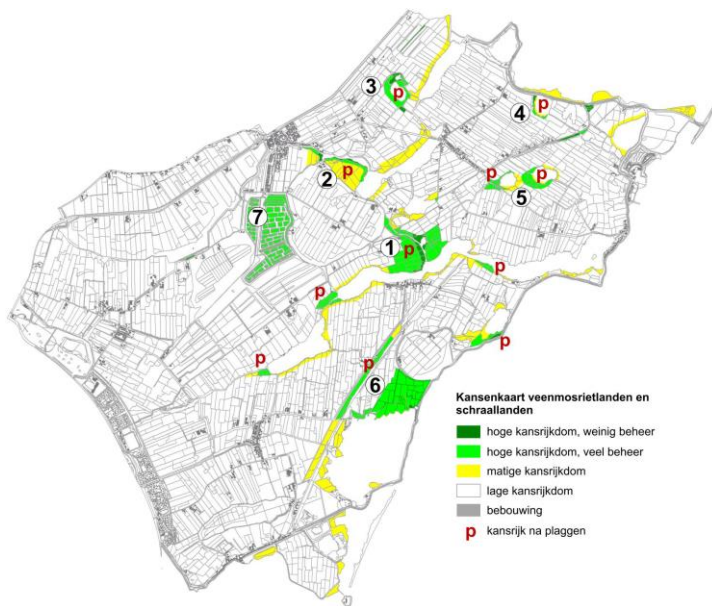
De grootste potenties voor het verbeteren van de waterkwaliteit liggen aan de kust langs de Markermeerdijk. Hier kan een directe verbinding gelegd worden met het open water zonder tussenkomst van de Waterlandse boezem. De beste potentiële locaties hiervoor liggen ten oosten van het Goudriaankanaal. Daarnaast zijn visvriendelijke verbindingen nodig voor de verbetering van vismigratie en bereikbaarheid van het paaigebied. Bij het gemaal De Poel wordt er momenteel één aangelegd.

Karakteristieke fauna in het gebied heeft naast een hoger waterpeil en betere waterkwaliteit ook een aaneengesloten leefgebied nodig. Het gaat hier om water- en moerasvogels, otter, noordse woelmuis, waterspitsmuis, plantgebonden vissoorten en de ringslang. De meest kansrijke gebieden zijn de bestaande rietvelden, oevers, buitendijkse rietlanden en veenmoeras. Maar ook graslandgebieden die omgezet kunnen worden tot veenmoeras, zoals De Nes.

Doelgericht beheer

Botanisch waardevolle vegetaties

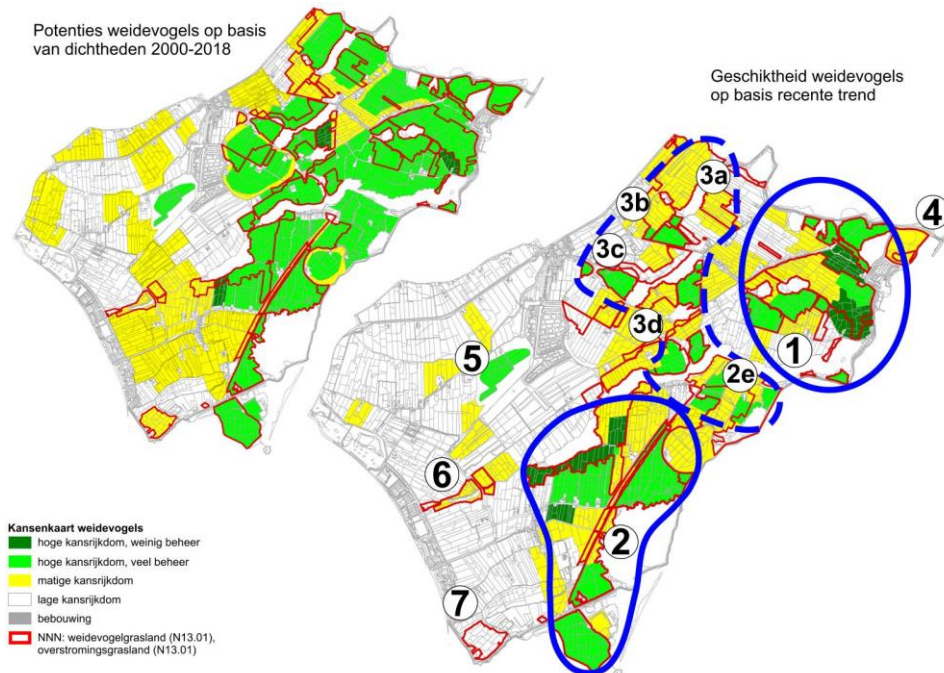
Er zijn drie typen vegetaties die in deze visie centraal staan: de veenmosrietlanden en moerasheiden, de vochtige- en natte schraallanden en natte- en bloemrijke strooiselruigten. Met de juiste beheermaatregelen (en betere waterkwaliteit) kunnen de veentjes binnen 5 à 10 jaar grotendeels herstellen. De veentjes zijn vooral belangrijk voor zeldzame flora en diersoorten zoals de kemphaan en de ringslang. De meest kansrijke locaties (zie kaart hieronder – afbeelding 6.7) in Waterland-Oost voor behoud, herstel en ontwikkeling van de vegetaties zijn op plaatsen waar ze nu al voorkomen.

Weidevogels

Maaien in mei en bemesten van het grasland zorgt voor het ontbreken van bloemen, kruiden en insecten. Dit maakt het minder geschikt voor weidevogels en hun kuikens. Voor weidevogels bestaat de grasmast idealiter voor minimaal 25%-40% uit kruiden. De totale dichtheid aan weidevogels is tenminste 75 broedparen per 100 hectare. Plaatselijk kunnen plas-dras greppels en percelen bijdragen aan het voedselaanbod. Een open landschap met aangrenzend kruidenrijk grasland draagt hier ook aan bij.

De meest kansrijke gebieden voor weidevogels liggen verspreid over Waterland-Oost, maar met name in het oosten (zie kaart hieronder - afbeelding 6.13). Hier liggen kansen voor weidevogels en is ook van botanische waarde. Tussen deze twee gebieden ligt een kern van een aantal versnipperde leefgebieden. Of de vogels hier een toekomst hebben hangt af van de manier van beheren in het hele gebied. Als er grotere en meer aaneengesloten gebieden ontstaan, is de kans groot dat de huidige populaties behouden blijven.

Aangepast beheer

Een andere manier van natuurbeheer in deze gebieden is cruciaal zodat de natuur zich kan herstellen. Een vorm van overgangsbeheer kan de natuur hierbij op weg helpen. Daarnaast zijn baggeren en stabiliseren van oeverzones tijdrovende werkzaamheden. Derhalve is het beter om maatregelen stapsgewijs uit te voeren.

Weidevogelsoorten hebben niet allemaal dezelfde voorkeur voor een bepaald type grasland en beheer. Het is belangrijk dat dit per gebied wordt afgestemd op de behoeften van de vogelsoorten. Ook botanische vegetaties hebben aangepast beheer nodig, zoals het maaien en afvoeren van riet en gras. Natte en kruidenrijke graslanden met een relatief hoge waterstand hebben doorgaans meer beheer nodig. Voor alle soorten gebieden geldt in ieder geval dat er wordt gewerkt met licht materieel en niet bemest of beweid. Zo worden ongewenste soorten als pitrus, rietzwenkgras of oeverzegge voorkomen.

Integratie natuurdoelen

Duidelijk is dat zowel flora als fauna profiteren van een verbetering in waterkwaliteit, een hoger waterpeil en een aaneengesloten leefgebied. Veel natuurdoelen blijken combineerbaar te zijn. Zo is de combinatie van schoon, helder plantrijk water met natte bloemrijke strooiselruigte en plantrijke oevers mogelijk. Veel karakteristieke fauna profiteert van de uitbreiding van plantrijke oevers en algehele verbetering en vergroting van hun leefgebied.

Knelpunten

De combinatie van overstromingsgrasland met weidevogels en de voedselarme botanisch waardevolle veentjes vormt een risico. Met name voor soorten als de grutto en graspieper overlappen kansrijke gebieden. Het gaat wel om een beperkt oppervlak. Voor de weidevogels is overstromingsgrasland perfect foerageergebied, maar een bedreiging voor broedplekken. Plantrijke oevers kunnen een risico zijn voor weidevogels. Al is het in de huidige open inrichting op te lossen met adequaat beheer. Andere knelpunten zijn er bij de soorten zoals de zomertaling. Die heeft baat bij veel nattere condities, maar concurreert mogelijk met leefgebied van de andere weidevogelgroepen. En zo is uitbreiding van droog rietland ongunstig voor de noordse woelmuis. Deze heeft vooral baat bij zeer natte leefgebieden.

Aangrenzende natuurgebieden

Grote verbetering in de waterkwaliteit werkt positief door op veel andere natuurdoelen. Met name de kansen voor de aaneengesloten gebieden in de kustzone zijn hoog. Daar kan het gewenste peilbeheer worden toegepast en zijn 'schone bronnen' voorhanden. Vernatting van het veengebied achter de dijk is ook wenselijk vanuit waterveiligheid. De vernatting gaat namelijk bodemdaling tegen en beperkt de CO² uitstoot. Daarmee draagt het bij aan de doelstelling van het klimaatakkoord. Witteveen+Bos ziet de volgende 15 gebieden als de nieuwe Natuurnetwerk Nederland gebieden: De Nes (3), Peereboom/Oosterpoel (4), Opperwoud (5), Uitdammer die (6), Rijperkolk (7), Blijkmeer (8), De Munt (9), Kinselmeer (10), Kinsel (11), IJdoorn (12), Kinselbaai (13), Verdeek (14), Buitengouw (15), 't Eiland (16) en Popperdammergouw (17).

